

Considerații privind implicarea serviciilor secrete sovietice și a Cominternului în organizarea rebeliunii de la Tatar-Bunar

Vitalie PONOMARIOV

Abstract

This study deals with the involvement of the Soviet secret services and the Communist International in organizing the anti-Romanian rebellion in Southern Bessarabia in September 1924. The article contributes to a better understanding of the Soviet Union's secret policy towards Romania, focusing on the Bessarabian question. The basic element of this policy was the strategy of „active espionage” which, in general, meant the creation by the Soviet special services of paramilitary formations on the territory of the states bordering on the USSR. These formations were designed for the purpose of diversions, terrorist attacks and other subversive actions, such as organizing rebellions or coup d'états. According to the author, the events unfolding in September 1924 in Tatar-Bunar were prepared by the Soviet secret services with the aid and cooperation of the Communist International, through the Balkan Communist Federation. The author used a vast array of archival materials, especially numerous unpublished documents from the archives in Chisinau and Bucharest.

Keywords: Interwar Romania, Bessarabia, Tatar-Bunar Rebellion, Soviet Union, soviet „active espionage”, Communist International, Balkan Communist Federation.

În anul 1924, după eșecul Conferinței Sovieto-Române de la Viena, unde diplomația sovietică nu a reușit să-și impună punctul său de vedere în problema plebiscitului în Basarabia, propaganda comunistă a continuat să desfășoare o activitate intensă împotriva României. Următoarea acțiune pe care o pregăteau guvernul U.R.S.S. și Internaționala Comunistă în raport cu problema basarabeană era o rebeliune antiromânească în ținut, prin care se urmărea anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică, revoluționarea întregii României și instalarea regimului comunist la București.

Poziția guvernului sovietic privind problema Basarabiei, susținută de Federația Comunistă Balcanică și Partidul Comunist din România (P.C.R.), începând din decembrie 1923 prin adoptarea lozincii autodeterminării până la separarea de România a unor provincii istorice, a fost consfințită de Congresul al V-lea al Internaționalei Comuniste, lucrările căruia au avut loc la Moscova, în perioada 17 iunie – 8 iulie 1924.



Delegația oficială a P.C.R.¹ la Congres a acceptat și de această dată, fără nicio rezervă exprimată, lozinca dezmembrării României. Mai mult decât atât, Al. Korosi-Crișan, în intervenția pe care a avut-o la raportul lui D. Manuilski privind problema națională și a coloniilor, a venit în sprijinul teoriei potrivit căreia România ar fi fost un stat alcătuit din mai multe națiuni, care a ocupat teritorii străine. În concluzie, el a susținut teza antinațională ca P.C.R. să lupte pentru despărțirea de statul român a unor teritorii istorice locuite în covârșitoare majoritate de români².

În rezoluția *Despre chestiunile naționale în Europa Centrală și Balcani*, se menționa că după Pacea de la Versailles au apărut „noi state mici imperialiste: Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, întemeiate pe anexarea de teritorii considerabile, populate cu alte naționalități și constituind focare de oprămare națională și reacțiune socială”. În concluzie, se cerea „separarea națională a popoarelor asuprite”³.

În cadrul paragrafului II, intitulat „Chestiunea ucraineană”, se obligau partidele comuniste din Polonia, Cehoslovacia și România să proclame lozinca de includere a unor părți ale teritoriilor de atunci ale țărilor respective în cadrul republicii sovietice muncitorești și țărănești⁴ (adică R.S.S. Ucraineană). Referitor la Basarabia se menționa că congresul susține „lozinca de luptă împotriva anexării Basarabiei de România, înaintată de către partidul comunist, precum și lozinca autodeterminării de stat a Basarabiei”⁵.

În iulie 1924, imediat după încheierea lucrărilor Congresului al V-lea al Cominternului, a avut loc la Moscova cea de-a VII-a Conferință a F.C.B., care, pornind de la rezoluțiile congresului, a dat aprecieri false situației generale din Balcani. Așa, comunistul bulgar Gheorghii Dimitrov susținea că în țările balcanice ar fi existat o criză revoluționară, care se acutiza în continuare. În aceeași termeni el aprecia și situația din Basarabia, Transilvania, Bucovina și Dobrogea, părți componente ale statului unitar român, despre care

¹ În delegația P.C.R. intrau patru membri cu drept de vot deliberativ: B. Ștefanov (Popescu), G. Moscovici (Al. Bădulescu), Al. Koroși-Crișan (Georgescu), D. Fabian-Finkelstein (Al. Buțureanu) și doi membri cu drept de vot consultativ: E. Arbore-Ralli și H. Gerștein (Ivanov).

² Marin C. Stănescu, *Moscova, Cominternul, Filiera Comunistă Balcanică și România (1919-1944)* (București: Silex, 1994), 28-29.

³ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România* (București: Humanitas, 1990), 41.

⁴ Frunză, *Istoria stalinismului*, 42; *Kommunistisches Podpolie Bessarabii (1918-1940)*, t. 2 (Kișinev: Cartea Moldovenească, 1988), 57.

⁵ *Kommunistisches Podpolie Bessarabii (1918-1940)*, t. 2, 57. Într-un mod similar, Congresul al V-lea al Cominternului prescria soluții și pentru chestiunea Transilvaniei și cea a Dobrogei. – Vezi Frunză, *Istoria stalinismului în România*, 42.

afirma în mod fals că ar fi „în deplină fierbere, năzuind spre libertate națională și independență”⁶.

În cadrul aceleași conferințe, Haim Gherștein (Ivanov), secretarul comitetului comunist provizoriu basarabean, susținea eronat că Basarabia se afla în ajunul revoluției, care putea izbucni în orice moment, deoarece aici ar fi fost prezenți atât factorul național, cât și cel social⁷. În opinia lui, situația din Basarabia urma să influențeze soarta revoluției din Balcani. De aceeași părere era și comunistul român D. Fabian-Finkelștein, care afirma că Basarabia putea să devină „poartă a revoluției în Balcani”⁸.

Aprecierile false date situației din Basarabia de către cei doi agenți comuniști, membri ai delegației oficiale ai P.C.R. la Congresul al V-lea al Internaționalei Comuniste, precum și la Conferința a VII-a F.C.B., vor contribui la precipitarea măsurilor de pregătire a evenimentelor din septembrie 1924 din Sudul Basarabiei – așa-zisa *răscoală* de la Tatar-Bunar.

La 20 iulie 1924, Biroul de Informații al Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste a emis o circulară adresată comitetelor centrale ale partidelor comuniste din Polonia, Lituania, Estonia, România, Cehoslovacia și Iugoslavia, în care se comunica despre înființarea de detașamente de luptă atât pe teritoriul sovietic, cât și pe cel al statelor din vecinătatea U.R.S.S. Aceste organizații paramilitare aveau misiunea să lupte împotriva guvernelor „burgheze” și să destabilizeze situația internă din țările sus-menționate. În același timp, circulara indica necesitatea realizării măsurilor pentru protecția comuniștilor aflați în vizorul organelor de ordine și siguranță⁹. În raport cu România, C.E. al Internaționalei Comuniste propaga în paralel zvonul despre pericolul iminent al unui război româno-sovietic pe care intenționa să-l provoace guvernul de la București.

Circulara din 20 iulie 1924 nu a adus ceva nou în strategia de răspândire a bolșevismului în țările din vecinătatea U.R.S.S. Prin aceasta circulară, Internaționala Comunistă a consfințit de fapt politica secretă a guvernului Uniunii Sovietice față de țările din Europa de Est, printre care și România, dovadă încă o dată că era un simplu instrument al serviciilor speciale sovietice pentru organizarea eficientă a „spionajului activ”. Această formă de spionaj era practică de serviciile speciale sovietice și de structurile conspirative de partid din Rusia și Ucraina sovietică de cel puțin patru ani. Amintim în acest sens

⁶ Stănescu, *Moscova, Cominternul, Filiera Comunistă Balcanică*, 74.

⁷ *Copilăria comunismului românesc în arhiva Cominternului* (București, 2001), 148.

⁸ *Copilăria comunismului românesc*, 150.

⁹ Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924* (București: Editura Enciclopedică, 2004), 233.



activitatea subversivă a Zakordot¹⁰ de pe lângă C.C. al P.C.(b.) din Ucraina în țările europene din vecinătatea statului sovietic, inclusiv în România în perioada mai 1920 – februarie 1922¹¹. Deși, în documentele secrete sovietice ale timpului, activitatea Zakordotului nu purta încă denumirea de „spionaj activ”, esența ei subversivă este extrem de ilustrativă pentru această formă de spionaj. Lichidarea secției din Odesa a Zakordotului nu a însemnat și abandonarea metodelor sale de acțiune în România. Atribuțiile, personalul și aparatul de legătură al acesteia au fost împărțite între G.P.U. și secția din Odesa a O.M.S.-ului din cadrul C.E. al Internaționalei Comuniste, iar peste doar trei luni de zile serviciile speciale sovietice au *reinventat* practicile și metodele Zakordotului.

La 12 mai 1922, la Moscova, în cadrul unei ședințe secrete a Biroului Politic al C.C. al P.C.(b.) din Rusia, la care au participat reprezentanții serviciilor speciale și ai forțelor armate, s-a examinat problema pazei frontierelor și a organizării „spionajului activ” peste hotarele Rusiei sovietice. Față de problema pusă în discuție au fost adoptate mai multe hotărâri, una dintre ele prezintă un interes deosebit pentru demersul nostru: cea despre necesitatea intensificării „spionajului activ” pe teritoriul României¹². „Spionajul activ” însemna crearea de către serviciile speciale sovietice pe teritoriul statelor vecine cu Rusia – Polonia și România, precum și în alte țări – a unor organizații paramilitare în scopul realizării de diversiuni, atentate teroriste și alte acțiuni de subminare. Rolul agenților sovietici ținea de recrutarea personalului dintre localnici, organizarea formațiunilor subversive, înzestrarea sub aspect tehnic și financiar și asigurarea legăturilor cu centrele din Rusia sovietică sau din alte țări: Austria, Bulgaria, Germania etc. Aceste formațiuni au existat până la 25 februarie 1925, când Biroul Politic al C.C. al P.C.(b.) din Uniunea Sovietică a luat decizia de a lichida această formă de spionaj drept urmare a schimbărilor care au avut loc la nivel internațional¹³.

În conformitate cu hotărârea adoptată la Moscova, la 12 mai 1922, privind „spionajul activ”, numeroși agenți comuniști, veniți în Basarabia de peste Nistru, au intensificat eforturile de punere în aplicare a planurilor serviciilor speciale sovietice. În acest context, în luna mai 1922, a fost creat Comitetul de Partid din Sudul Basarabiei (*Iujbespartkom*¹⁴), în care au intrat: Andrei Kliușnikov

¹⁰ *Закордот* (rus.) – *Закордонный отдел при ЦК КП(б)У* (Secția pentru lucrul peste frontieră pe lângă CC al PC(b)U).

¹¹ Despre activitatea Zakordotului în Basarabia, vezi Vitalie Ponomariov, „Zakordotul și activitatea subversivă comunistă din Basarabia în anii 1920-1921”, *Danubius*, XXXV (Galați, 2017), 95-116, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=686548> (accesat la 10 iunie 2019).

¹² Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, 202-203.

¹³ Rotari, *Mișcarea subversivă*, 203.

¹⁴ *Южбеспартком* (rus.) – *Южной Бессарабии партийный комитет*.

(Nenin)¹⁵, secretar, Nicolai Șișman (Afanasiev), Ivan Bejanovici (Kolțov, Pugaciov), Ivan Dobrovolski (Gromov) și Iustin Batișcev (Almazov)¹⁶. A. Kliușnikov și N. Șișman erau agenți bolșevici trimiși de peste Nistru cu misiunea de a organiza în Basarabia de Sud comitete de partid, comitete revoluționare și organizații paramilitare prosovietice – detașamente de luptă (*boevye otriady*) și grupuri teroriste. Ceilalți membri ai comitetului de partid erau din rândurile populației locale. Ei au fost recrutați în special de către A. Kliușnikov, *alias* Nenin, care va conduce nemijlocit rebeliunea de la Tatar-Bunar.

Analiza documentelor ne indică faptul că Comitetul de Partid din Sudul Basarabiei nu făcea parte din punct de vedere organizatoric din P.C. din România, ci se subordona în mod nemijlocit unui *centru special* instalat la Odesa. De aceeași părere este și istoricul L. Rotari, care susține: „... această organizație (Comitetul de Partid din Sudul Basarabiei – *n.n.*) nu era subordonată Comitetului ilegal regional de partid din Basarabia, ce intra în componența P.C. din România, nici conducerii de la București a P.C. din România, ci se afla în subordinea directă a conducerii comuniste de la Moscova”¹⁷. Altfel spus, Comitetul de Partid din Sudul Basarabiei avea un statut special, separat de restul mișcării comuniste din România și aflat sub conducerea directă a P.C.(b.) din Rusia și a serviciilor secrete sovietice.

În scopul organizării și conducerii nemijlocite a comitetelor revoluționare a fost creat Comitetul Revoluționar din Sudul Basarabiei (*Iujbesrevkom*), cu următoarea componență nominală: A. Kliușnikov (Nenin), președinte, N. Șișman (Afanasiev), I. Batișcev (Almazov), L. Țurcan, I. Bejanovici (Kolțov, Pugaciov) și alții¹⁸.

Conform ordinelor și instrucțiunilor primite de la serviciile speciale sovietice, numite în documentele de operațiune „Centru”, membrii acestui comitet,

¹⁵ Andrei Kliușnikov, *alias* Nenin, cu numele adevărat Vasilii Surov, era de origine din localitatea Kuki, raionul Sapojok, gubernia Reazani. Înainte de Primul Război Mondial, a fost muncitor la uzina Putilov din Petrograd. În timpul războiului a luptat pe frontul român, unde, după puciul bolșevic din octombrie 1917, a aderat la bolșevism. Din anul 1919 cel târziu, s-a implicat în mișcarea ilegală comunistă din Basarabia, fiind cunoscut sub diferite nume conspirative: *Motin*, în perioada 1919-1921, când, presupunem, a fost în serviciul Zafrontbiuro și apoi al Zakordot, ambele structuri speciale ale P.C.(b.) din Ucraina; *Sarov*, *Vasilii Nicolaevici Ninov*, *E. Ninin*, *Hotin* și *Nenin*, în perioada 1922-septembrie 1924, când a fost agent al G.P.U. Pentru a asigura conspirativitatea misiunii sale în Basarabia, A. Kliușnikov a fost angajat oficial în câmpul muncii, fiind agent sanitar în comuna Doluchioi, din județul Ismail. – Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare, ANIC), fond DGP, dosar 54/1924, filele 34 și 54; Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia*, 258.

¹⁶ *Enciclopedia sovietică moldovenească*, vol. 4 (Chișinău: Știința, 1974), 355.

¹⁷ Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia*, 239.

¹⁸ *Ocerki istorii Kommunisticeskoi partii Moldavii* (Kișinev: Cartea Moldovenească, 1981), 206.



în special Nenin, Afanasiev și Kolțov, au creat comitete revoluționare în mai multe localități din județele Ismail, Cetatea Albă și Cahul. Potrivit ordonanței definitive (7 august 1925), astfel de comitete au fost organizate în localitățile: Ismail, Cișmeaua-Rusă, Cișmeaua-Văruiță, Nerușai, Jibrieni, Vâlcov, Galilești, Caracurt, Vaisal, Banovca, Fântâna-Zânelor, Cairaclia, Caragaci¹⁹, Chilia-No-ua, Furmanca, Draculea, Sofian²⁰, Șichirlichitai, Doluchioi, Cășlița²¹ și în alte localități din județul Ismail; Tatar-Bunar, Plahteevca, Divizia, Șaba²², Achmanghit din județul Cetatea Albă; Găvănoasa, Pelinei-Moldoveni, Vulcănești și Cahul din județul Cahul²³.

Comitetele revoluționare erau alcătuite din câte cinci membri, de aceea ele mai erau numite „piatorci” („grup de cinci”). Fiecare „piatorcă” era condusă de un președinte și un secretar. Comitetele revoluționare aveau trei secțiuni: 1) militară, 2) de legătură și 3) spionaj, contraspionaj și informații. Secțiunea de legătură avea ca atribuție de bază organizarea punctelor de trecere a agenților bolșevici peste Nistru, secțiunea de spionaj și contraspionaj avea obligația să colecteze informații, iar secțiunea militară era responsabilă de chestiunile cu caracter militar, inclusiv organizarea depozitelor de arme și muniții²⁴. În paralel, în localitățile unde existau comitete revoluționare au fost create câte un detașament de luptă (*boevoi otriad*) de cel puțin 30 de membri, aflați sub conducerea unui comandant. Membrii detașamentelor de luptă erau instruiți să folosească armele. La începerea rebeliunii, ei erau obligați să răspundă imediat chemării de mobilizare. Legătura între comitetele revoluționare se făcea prin curieri²⁵.

Până la momentul declanșării rebeliunii, comitetele revoluționare au făcut propagandă în rândurile populației, împărțind în acest sens manifeste comuniste și antiromânești.²⁶ De menționat că, în ajunul și în timpul lucrărilor Conferinței Sovieto-Române de la Viena, dar și după aceasta, A. Kliușnikov (Nenin), N. Șişman (Afanasiev) și ceilalți agenți veniți de peste Nistru, ajutați

¹⁹ Este vorba de localitatea Caragacii Vechi.

²⁰ Sofian-Trubaiovca.

²¹ Cășlița-Dunăre.

²² Șaba-Târg.

²³ *Kommunisticeskoe podpolie Bessarabii (1918-1940)*, t. 2, 87-88.

²⁴ *Kommunisticeskoe podpolie*, 88-89.

²⁵ *Kommunisticeskoe podpolie*, 88-89.

²⁶ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 42-45 (Manifestul „Afară cu ocupanții români din Basarabia” semnat de *Comitetul muncitorilor și țăranilor din Basarabia pentru combaterea ocupanților români*, descoperit în localitatea Șaba); Ibidem, f. 46-53 (Manifestul „Rusia Sovietică nu recunoaște Basarabia făcând parte din România” semnat de *Grupul de inițiativă a comuniștilor din Nordul Basarabiei*) etc.

de bolșevicii localnici, au desfășurat o propagandă intensă în favoarea organizării plebiscitului de autodeterminare națională în Basarabia. Ei au răspândit manifeste tipărite în limba rusă în care se arăta că populația din Basarabia se asocia și organiza comitete comuniste, având drept scop să se elibereze de stăpânirea română²⁷.

Comitetele revoluționare sătești se aflau în subordonarea comitetelor revoluționare la nivel de subraioane, care erau organizate în localitățile mai mari din cele trei județe. Potrivit scrisorii din 13 august 1924 a lui I. Poliakov (Platov)²⁸, conducătorul militar din Basarabia de Sud, fuseseră create șapte comitete revoluționare subraionale: Tatar-Bunar (conducător Almazov), Divizia (Krasnâi), Chilia (Grozni), Plahteevca (Pugaciov), Ismail (Stolearov), Bolgrad (Afanasiev) și Vâlcov (în frunte cu Dunaev)²⁹. Comitetele subraionale, la rândul lor, erau subordonate comitetelor revoluționare raionale³⁰.

Unele comitete revoluționare din Sudul Basarabiei au fost descoperite de către organele de ordine și siguranță până la data declanșării rebeliunii de la Tatar-Bunar. De exemplu, Prefectura Poliției din Cetatea Albă informa la 13 august 1924 despre descoperirea unei organizații comuniste în satul Ivanovca Rusă și arestarea în legătură cu aceasta a patru persoane: doctorul Feodor Ciudac, agentul fiscal Serghei Petrebenco, arhivarul Vladimir Kapatnikovski și Victor Platonov, contabil la Banca de Credit. În urma cercetărilor s-a stabilit că organizația avea legături cu structuri similare din Cetatea Albă, Șabo și Olănești, iar areștii au declarat că scopul lor era de a complota împotriva siguranței statului român³¹.

²⁷ *Kommunistischeske podpolie*, 89.

²⁸ Iosif Poliakov (1886-1938), *alias* Platov, era de origine din localitatea Vâlcov. Gheorghe Tătărescu, în discursul său din 9 decembrie 1925, menționa despre I. Poliakov următoarele: „Acest Osip Poliakov, zis Platov..., este un fost pescar din Vâlcov, familia lui trăiește și actualmente în Vâlcov, ademenit de sume mari, care i s-au pus la dispoziție de către Biroul Central de la Odessa, a primit această însărcinare să fie conducătorul militar al întregii insurecțiuni locale...”. – Vezi Gh. Buzatu (coord.), *Discursuri și dezbateri parlamentare (1864-2004)* (București: Editura Mica Valahie, 2011), 348; Nicolae Rauș, Gheorghe Neacșu, Dinu Moraru, *O agresiune sovietică împotriva României: Tatar Bunar, în documente și în presa românească a vremii* (Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2017), 228.

²⁹ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 55-58 și f. 61 (Scrisoare semnată de către I. Poliakov, *alias* Platov, conducătorul militar din Basarabia de Sud, către membrii Comitetului de Partid din Sudul Basarabiei (*Iujbespartkom*), membrii Comitetului Revoluționar din Sudul Basarabiei (*Iujbesrevkom*) și conducătorii comitetelor revoluționare la nivel de subraioane).

³⁰ *Kommunistischeske podpolie*, 88.

³¹ ANIC, fond DGP, dosar 3/1924, f. 158 (Nota informativă a Prefecturii de Poliție din județul Cetatea Albă către Direcția Administrație Generală a Ministerului de Interne din 13 august 1924).



O simplă analiză sub aspect demografic³² a localităților în care au fost organizate comitete revoluționare ne permite să afirmăm că A. Kliușnikov, *alias* Nenin, și ceilalți agenți sovietici nu au ales la întâmplare terenul pentru pregătirea unei rebeliunii antiromânești în sudul Basarabiei. În cea mai mare parte a localităților menționate populația alogenă (ruși, ucraineni, bulgari etc.) alcătuea majoritatea covârșitoare din numărul total al locuitorilor. De exemplu, în cele cinci localități din județul Cetatea Albă unde au fost create comitete revoluționare: orașul Tatar-Bunar și satele Achmanghit, Divizia, Plahteevca și Șaba-Târg, preponderența ucrainenilor și rușilor era în medie de 88,32%, în același timp românii constituiau abia 5,89% în medie din numărul total al populației³³.

O situație asemănătoare era caracteristică și pentru majoritatea localităților din județul Ismail (3 orașe și 7 sate din cele 20 de localități menționate în ordonanța definitivă³⁴), în care preponderența în medie a rușilor și ucrainenilor era de 82,95%, iar populația românească alcătuea doar 12,26%. În alte 7 localități din județul Ismail (Banovca, Cairaclia, Cișmeaua-Văruiță, Doluchioi, Fântâna-Zânelor, Șichirlichitai, Caragagii Vechi), unde agenții sovietici au organizat comitete revoluționare, majoritatea covârșitoare a populației era de etnie bulgară. În satul Caracurt era prezentă o preponderență semnificativă a albanezilor, găgăuzilor și bulgarilor³⁵. Istoricul Ivan Duminica arată într-un studiu recent³⁶ că unii bulgari din Basarabia de Sud au aderat la bolșevism încă în 1918, fiind nemulțumiți de comportamentul abuziv de care dădeau dovadă mai mulți oficiali locali români. Începând din vara anului 1918, au activat comitete comuniste în câteva localități cu populație bulgară și găgăuză: Comrat, Cubei, Bolgrad, Chirsova, Tvardița, Valea-Perjii etc. În anul 1920 au fost create comitete revoluționare în satele bulgărești Doluchioi, Cairaclia și Cișmeaua-Văruiță din județul Ismail, cu participarea directă a lui A. Kliușnikov³⁷. Ivan Duminica

³² Vezi *Recensământul general al populației României din 1930*. Vol. II. *Neam, limbă maternă, religie, Partea 1. Neam, limbă maternă*, p. 100-105 (județul Cahul), p. 124-129 (județul Cetatea Albă) și p. 264-267 (județul Ismail). <https://archive.org/stream/recensamntulgene02inst#page/n3> (accesat la 15 august 2018).

³³ *Recensământul general al populației României...*

³⁴ Este vorba de orașele Ismail, Chilia-Nouă și Vâlcov, precum și de satele Cișmeaua-Rusă, Draculea, Galilești, Jibieni, Nerușai, Cășlița-Dunăre și Sofian-Trubaiovca.

³⁵ Doar în satele Vaisal și Furmanca, potrivit recensământului general al populației din 1930, majoritatea covârșitoare a locuitorilor erau români.

³⁶ Ivan Duminica, „Policy Options of the Bulgarians of Bessarabia during 1918-1940”, in *Politics and Peasants in Interwar Romania: Perceptions, Mentalities, Propaganda* (Cambridge Scholars Publishing, 2017), 513-542.

³⁷ Duminica, „Policy Options of the Bulgarians...”, 514-517.

susține că mai mulți bulgari basarabeni au luat parte la rebeliunea de la Tatar-Bunar. Documentele de arhivă arată că după rebeliune au fost arestați numeroși locuitori ai satelor bulgărești: 29 de persoane în Caracurt, 25 în Doluchioi, 59 în Cișmeaua-Văruiță etc.³⁸.

Alegerea binegândită de către agenții sovietici a localităților cu o preponderență covârșitoare a rușilor, ucrainenilor și altor naționalități care manifestau fățiș atitudini antiromânești, drept câmp pentru realizarea operațiunii din Sudul Basarabiei, a fost remarcată și de autoritățile române în timpul cercetărilor. În acest sens, la 9 decembrie 1925, în discursul ținut în fața Camerei Deputaților pe subiectul rebeliunii de la Tatar-Bunar, Gh. Tătărescu releva următoarele: „... terenul pentru executarea acestui început de organizare revoluționară nu a fost ales fără rost. Toate aceste sate sunt, exclusiv, sate locuite de ruși³⁹; în ele nu se găsesc decât câteva familii de moldoveni, cu totul izolate și înăbușite în ambianța rusească. Comitetele revoluționare au fost alcătuite exclusiv din ruși și lipoveni (ruși și ucraineni – *n.n.*)”⁴⁰. Totodată, subsecretarul de stat indica faptul că autorii și participanții la evenimentele de la Tatar-Bunar erau, aproape în totalitate, ruși și ucraineni: „... afară de câțiva rătăciți, conducătorii, autorii și complicii acestei acțiuni revoluționare sunt aproape în unanimitate ruși, lipoveni (ucraineni – *n.n.*) și nu moldoveni”⁴¹.

Astfel, conform ordinelor și instrucțiunilor de pregătire a unei rebeliuni în Basarabia de Sud, elaborate și trimise de centrul de agentură de la Odesa, membrii comitetului de partid și ai comitetului revoluționar din sudul ținutului au creat o întinsă rețea de comitete revoluționare și detașamente de luptă (*boevye otriady*). Analiza mai multor documente de arhivă ne oferă o bază sigură de argumente pentru a susține ideea că serviciile secrete sovietice au fost implicate în mod direct în organizarea rebeliunii de la Tatar-Bunar. Depozițiile unor participanți la rebeliune relevau clar că A. Kliușnikov (Nenin) era agent sovietic trimis în Basarabia de Sud cu misiunea de a organiza acțiunea subversivă împotriva României. Așa, Parfenie Voronovski arăta la proces că A. Kliușnicov, *alias* Nenin, venise din Moscova pentru a organiza comitete revoluționare în Basarabia⁴². Același lucru îl mărturisea și Leonte Țurcan din satul Nerușai, care aflase

³⁸ Duminica, „Policy Options of the Bulgarians...”, 518.

³⁹ Probabil, în timpul discursului său, Gheorghe Tătărescu i-a inclus din greșeală și pe ucraineni în rândurile populației ruse din localitățile din sudul Basarabiei, unde au fost organizate comitete revoluționare.

⁴⁰ Gh. Buzatu (coord.), *Discursuri și dezbateri parlamentare (1864-2004)*, 347.

⁴¹ Buzatu, *Discursuri și dezbateri*, 353.

⁴² Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (în continuare, AOSPRM), fond 50, inv. 3, dosar 107, f. 25 (Ordonanța definitivă a procesului participanților la rebeliunea de la Tatar-Bunar, partea I).



personal de la Nenin că acesta din urmă era student venit din Rusia sovietică⁴³. Leonte Țurcan mai arăta că, în vara anului 1924, Nenin ar fi fost la Moscova, unde a luat parte la un congres bolșevic, iar la revenirea sa în Basarabia a comunicat tuturor comitetelor revoluționare despre ajutorul militar pe care trebuia să-l acorde Armata Roșie după declanșarea revoluției⁴⁴.

Despre implicarea directă a serviciilor secrete sovietice vorbesc și declarațiile din 19 august 1924 ale lui Ilii Tihonov și Elisei Poliakov⁴⁵, agenți sovietici care acționau în subordinea lui I. Poliakov, *alias* Platov, adresate Comitetului de Partid din Sudul Basarabiei (*Iujbespartkom*). Prin aceste declarații cei doi agenții solicitau să fie înscrși în rândurile partidului comunist și să li se elibereze certificate de membru. În legătură cu aceasta, ei vorbeau despre o acțiune secretă pe care o desfășurau în sudul Basarabiei și relevau caracterul secret al instituției în subordinea căreia se aflau, ceea ce nu le permitea să se înscrie în cadrul unei celule comuniste. Așa, I. Tihonov, originar din Vâlcov, declara că în iunie 1921 a fugit la Odesa, unde a devenit agent al secției guberniale a C.E.K.A. Acolo a fost recrutat de către Platov pentru a participa la organizarea unei mișcări insurecționale în Basarabia cu prilejul Conferinței Internaționale de la Genova. Acea acțiune însă a fost anulată, iar „organizația de răscoală a fost lichidată de centru”⁴⁶ (probabil, secția din Odesa a Zakordotului). Tihonov arăta că, în perioada octombrie 1921 – mai 1922, a fost încadrat în activitatea unei organizații secrete de stat, unde l-a cunoscut pe agentul Nenin. Apoi, în octombrie 1923, a fost chemat pentru a lua parte la o operațiune secretă, la care, declara el, lucra și în prezent⁴⁷, fapt ce putea fi confirmat de tovarășii Platov și Nenin. Declarația agentului Tihonov se încheia astfel: „*Având în vedere că lucrul nostru este secret, organul nostru secret îmi interzice să mă înscriu în vreo celulă comunistă (subl. n.) [...] și de aceea rog Iujbespartkom-ul să mă includă în Partid din luna octombrie 1923 și rog să mi se elibereze un certificat pentru facilitarea intrării în partidul comunist în Odesa*”⁴⁸.

La fel și E. Poliakov, originar și el din Vâlcov, arăta în declarația sa că era agent al serviciilor speciale sovietice. El făcuse spionaj în favoarea Rusiei sovie-

⁴³ AOSPRM, f. 74.

⁴⁴ AOSPRM, f. 76.

⁴⁵ De notat că declarațiile agenților sovietici Elisei Poliakov și Ilii Tihonov, precum și 9 scrisori semnate de Iosif Poliakov, *alias* Platov, așa-zisul conducător militar al Basarabiei de Sud, au fost găsite asupra lui A. Kliușnikov, *alias* Nenin, care a fost omorât în timpul luptelor cu trupele românești în ziua de 19 septembrie 1924.

⁴⁶ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, filele 76 și 68 (fotocopie după declarația originală), f. 77-78 (traducere în română).

⁴⁷ Declarația lui Ilii Tihonov era datată cu 19 august 1924.

⁴⁸ Declarația lui Ilii Tihonov.

tice, lucrând pentru secția specială (*osobyi ot del*) a Comisiei Excepționale Guverniale Odesa (O.G.C.K.) căreia îi furniza „ordonanțe și ordinele statului român precum și timbre pentru acte și bilete de identitate”⁴⁹. La momentul semnării declarației, 19 august 1924, E. Poliakov, ca și I. Tihonov, lua parte la „o activitate secretă” despre care știa Nenin, iar „organul secret” în serviciul căruia se afla îi interzicea să facă parte din vreo celulă comunistă⁵⁰. Declarațiile erau confirmate prin semnătura lui I. Poliakov (Platov), „conducătorul militar al Basarabiei de Sud”.

Astfel, declarațiile semnate de I. Tihonov și E. Poliakov relevă explicit că cei doi, precum și I. Poliakov (Platov) și A. Kliușnikov (Nenin), conducătorii principali ai acțiunii subversive din sudul Basarabiei, erau agenți ai serviciilor speciale sovietice care desfășurau o operație secretă împotriva României, demarată cel târziu în luna octombrie 1923. Totodată, datorită acestor documente, aflăm că, anterior, în 1921, Rusia sovietică pusese la cale o mișcare insurecțională în Basarabia în legătură cu Conferința de la Genova (10 aprilie-19 mai 1922), fiind creată în acest sens o „organizație de răscoală”.

Odată pregătit terenul pentru declanșarea unei rebeliuni în sudul Basarabiei, P.C.(b.) din Rusia a propus conducerii Cominternului să consfințească planul de acțiune subversivă împotriva României. La 8 august 1924, C.E. al Internaționalei Comuniste, de comun acord cu F.C.B., a aprobat proiectul de operație în România care urma să fie realizat în prima jumătate a lunii septembrie al aceluiași an⁵¹. S-a stabilit ca principiu general ca Uniunea Sovietică să nu fie implicată oficial în acțiunile ce urmau să aibă loc în statele din Balcani. Ajutorul efectiv, cu oameni și mijloace materiale, urma să fie acordat numai de către „cetniști (comuniști grupați în cete)”⁵², care își asumau întreaga responsabilitate pentru acțiune.

Potrivit planului, România a fost împărțită în cinci zone.

Prima zonă, sau cea de nord, cuprindea Bucovina, unde se stabileau drept focare de propagandă și centre de operațiune localitățile Cernăuți, Comeanca (Camena – *n.n.*), Bertina și Parcani, cu direcția generală spre Iași. Grupul de la Comeanca avea misiunea să arunce în aer podul de pe calea ferată Cernăuți-Ploiești, cu scopul izolării Bucovinei de restul țării. De acolo, se preconiza în-

⁴⁹ Declarația lui Ilii Tihonov, f. 74 (fotocopie după originalul declarației), f. 75 și f. 77 (variante tradusă în română).

⁵⁰ Declarația lui Ilii Tihonov.

⁵¹ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3 (Proiectul de operație al comuniștilor în România în luna septembrie 1924, aprobat de Comitetul executiv al Internaționalei Comuniste la 8 august 1924).

⁵² Așa este redactat documentul.



aintarea generală de-a lungul căii ferate, în special spre Iași, unde trebuia să se facă legătura cu detașamentul lui Maevski. Acest detașament urma, la momentul potrivit, să treacă Nistrul la sud de localitatea Rașcov⁵³. Conducerea generală a operațiunii era încredințată lui Bădulescu, Sicinski, Rarenciuc și Koz⁵⁴.

A doua zonă era Basarabia. În partea de sud a ținutului, „aproape de vărsarea Nistrului, până la gura Dunării”, trebuia să aibă loc partea principală a acțiunii. Drept câmp de operațiune erau indicate localitățile Tuzla, Tatar-Bunar, Vâlcov și Cartal. Planul de operațiune presupunea următorul itinerar: „În aceste puncte, sunt pregătite de mai înainte depozite cu munițiuni și ele apar ca puncte de reuniune ale prietenilor (tovarășilor – *n.n.*) organizați, care, odată uniți cu Terente, trebuiau să înainteze spre Galați, cu scopul de a-l ocupa. Ca loc de concentrare al grupărilor este indicat Ismail-Chilia-Reni, de unde urmează să dea atacul general Brăilei și Galațului. În acest raion trebuie să aibă loc evenimente de seamă. Detașamentul de ajutor din teritoriul sovietic urmează să treacă în raionul Olănești-Budaki-Tuzla”⁵⁵. Pentru conducerea generală a operațiunii din zona a doua au fost împuterniciți Gherman, Goldștein și Gruzenberg⁵⁶.

A treia zonă, denumită în planul de operațiune sud-răsăriteană, cuprindea Dobrogea românească și împrejurimile Silistrei. Drept centru al operațiunii era indicat raionul Călărași-Silistra-Mănăstirea, unde trebuiau să se concentreze detașamentele de insurgenți. Acțiunea principală urma să fie desfășurată la est de localitatea Fetești, unde se preconiza ruperea căii ferate și aruncarea în aer a podului de peste Dunăre, ceea ce ar fi dus la izolarea ținutului de restul teritoriului României. Grupurile de insurgenți urmau să fie ajutați de detașamente sosite din teritoriul sovietic atât pe uscat, cât și pe mare. Conducerea grupurilor de insurgenți și a detașamentelor sosite pe uscat era încredințată lui Gr. Kotovski, iar debarcarea era „condusă de Godlevski-Godilo, supranumit Gremncevski”. Autorii proiectului de operațiune își puneau o mare speranță în susținerea din partea lipovenilor, care „au făgăduit adeziunea lor și o parte chiar au intrat în detașamentul lui Terente”⁵⁷.

A patra zonă cuprindea Banatul și Ungaria de Est, iar ca centre erau fixate localitățile Lugoj, Piski (Simeria) și Caransebeș. Deoarece această zonă nu avea „vreo importanță strategică”, aici nu era preconizată „o revoluție pe față”. Miza era pusă pe iredentiștii maghiari, care și-au dat consimțământul privitor la un

⁵³ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

⁵⁴ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

⁵⁵ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

⁵⁶ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

⁵⁷ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

atac comun, dar despre care se știa că urmăreau numai interesele lor naționale. Conducerea generală a operațiunii în zonele a treia și a patra și-au asumat-o „tovarășii Califarskii, Rankevici, Mirozovici Ivan, Karl Koș și Weissborg”⁵⁸. Un scenariu asemănător se stabilea și pentru zona a cincea, în care au fost incluse: partea de nord a României, Ungaria de Est și Transilvania, având drept centre de acțiune Clujul, Dejul și Oradea⁵⁹.

Operațiunile trebuiau să înceapă între 10 și 15 septembrie 1924, după cum urmează: „Atacurile cele mai îndârjite trebuie să aibă loc în prima zonă, pentru ca reușita lor să atragă atenția tovarășilor din Galiția. În chipul acesta, reușita din Bucovina să fie semnalul pentru revoluția din Galiția, unde terenul e deja pregătit în proporții destul de mari. Răscoalele în zona întâia, a patra și a cincea trebuie să înceapă la o săptămână după desfășurarea revoluției din zona a doua și a treia”⁶⁰. C.E. al Cominternului încredința conducerea generală a așa-zisei revoluții „«treimii speciale», compusă din tovarășii Bădulescu, Goldștein și Califarski”⁶¹.

Observăm din planul de operație că rebeliunea preconizată în Basarabia de Sud era una dintre verigile de bază ale unui lanț de evenimente așa-zis revoluționare prin care Uniunea Sovietică și Cominternul urmăreau să rupă din teritoriul statului român, prin organizarea de mișcări insurecționale, cele trei provincii istorice românești care s-au unit cu România în 1918, precum și Dobrogea, inclusiv partea românească a acestei provincii. Autorii planului de operație sperau, în același timp, să provoace o revoluție bolșevică în Vechiul Regat și să arunce flacăra revoluției în țările din Balcani (în special în Bulgaria), dar și în Polonia, în urma declanșării unei rebeliuni în Galiția. Operațiunea din sudul Basarabiei era concepută în strânsă legătură cu obiectivul geostrategic de bază al guvernului sovietic în Europa de Sud-Est, preluat de la Imperiul Rus: accesul nestingherit spre Strâmtori și controlul acestora. Pentru atingerea acestui obiectiv era nevoie de ruperea Basarabiei și Dobrogei de la România și anexarea acestor provincii de U.R.S.S. și, respectiv, Bulgaria (văzută de către conducerea F.C.B. ca centrul așa-zisei Republici Federative a Sfaturilor din Balcani), după bolșevizarea celei din urmă și instalarea regimului comunist la Sofia.

La mijlocul lunii august 1924 activitatea de pregătire a rebeliunii din sudul Basarabiei se încheiase. În scrisoarea adresată membrilor *Iujbespartkom*-ului și *Iujbesrevkom*-ului și organizatorilor comitetelor revoluționare subraionale, I. Poliakov (Platov), desemnat de „Centru” în calitate de „conducător militar

⁵⁸ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

⁵⁹ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

⁶⁰ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.

⁶¹ ANIC, fond DGP, dosar 11/1924, f. 1-3.



al Basarabiei de Sud”, comunica: „În prezent, în subraioanele indicate, lucrul organizatoric se consideră încheiat [...], de aceea trebuie să ne concentrăm și să așteptăm semnalul pentru înaintare”⁶². Deocamdată, organizatorii de subraioane trebuiau să execute sarcini de pregătire militară și tehnică și activitate de recunoaștere. Ei erau îndemnați să dea dovadă de precauție maximă pentru a nu cădea pradă unor provocatori sau oportuniști și să se abțină de la acțiuni de sine stătătoare, care puteau să prejudicieze întreaga operațiune⁶³.

Din acest moment, serviciile secrete sovietice au trecut întreaga acțiune bolșevică din Basarabia de Sud la regim de insurecție armată. I. Poliakov (Platov), conducătorul militar al operațiunii, a primit sarcina de a elabora planul de acțiune militară. La 15 august 1924, el solicita în acest sens comitetelor revoluționare, de nivel subraional și sătesc, să desemneze câte un tovarăș în calitate de agent de recunoaștere. Acesta din urmă avea drept obligație culegerea de informații exacte privind dislocarea și formația unităților militare, posturile de jandarmi, cantitatea de arme și muniții în dotare, armamentul de care dispuneau „culacii” etc. Totodată, el cerea să fie stabilită o legătura strânsă între conducătorii de subraioane (organizatori) și președinții tuturor comitetelor revoluționare locale din cadrul subraionului respectiv. O legătura efectivă trebuia să existe și între organizatorii subraioanelor învecinate⁶⁴.

I. Poliakov (Platov) conducea în mod nemijlocit transportarea din teritoriul sovietic a armelor, a munițiilor, a materialului explozibil și a miloacelor tehnice. Transportarea armamentului se făcea din Odesa pe mare și prin bălțile de la Jibrieni de către agenți bolșevici⁶⁵ aflați în subordinea lui Platov, care erau buni cunoscători ai locurilor⁶⁶. A. Kliușnikov (Nenin) primea și dis-

⁶² ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 55-58, f. 61.

⁶³ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 55-58, f. 61.

⁶⁴ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 59-60 (Instrucțiune din 15 august 1924 adresată de către I. Poliakov (Platov), conducătorul militar al Basarabiei de Sud, organizatorilor de comitete revoluționare).

⁶⁵ Un raport al Direcțiunii de Poliție și Siguranță Generală asupra atacurilor bandelor organizate din Sudul Basarabiei arăta: „Din cercetările făcute [...], a rezultat că armele au fost trimise de la Odesa pe mare, prin agenții activi ai organizației teroriste, în două transporturi, prin bălțile de la Jibrieni. Primul transport s-a făcut în luna iunie (iulie – *n.n.*), iar al doilea după trei săptămâni. Din balta Jibrieni, armele au fost aduse și depozitate în diferite localități la membrii activi”. – ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 3-4.

⁶⁶ Unii dintre acești agenți erau de baștină din Sudul Basarabiei. De exemplu, Ilii Tihonov și Elisei Poliakov erau originari din Vâlcov și fuseseră recrutați pentru operațiunea din Sudul Basarabiei de către consăteanul lor I. Poliakov (Platov). În subordinea lui Platov mai lucrau agenții bolșevici: Izotovscki, Golubiov, Mastov și un oarecare Pavel. – ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 64 și 66 [Scrisoarea lui I. Poliakov (Platov), conducătorul militar al Basarabiei de Sud, din 19 august 1924, adresată lui A. Kliușnikov (Nenin)].

tribuia armamentul comitetelor revoluționare în baza indicațiilor date de către Platov.

Documentele de arhivă relevă despre aducerea în Basarabia de Sud a unei cantități enorme de armament. Așa, la 26 august 1924, Platov îi scria lui Nenin: „Vă trimit armament pentru a-l transporta în subraioanele Ismail, Bolgrad și Cahul. Cred că cantitatea grenadelor, adică 300 de bucăți în total, pentru trei subraioane, este suficientă, iar acelea ce ni se vor mai da le veți distribui, după posibilități, în alte puncte. Puști de asemenea trimiteți încolo. Trimit trei puduri de material explozibil cu toate accesoriile. Distribuți-le personal în punctele: Reni, Bolgrad și Plahteevca”⁶⁷. Parfenie Voronovski, participant la rebeliune, mărturisea în timpul anchetei că Nenin a scris la el acasă un raport prin care cerea să i se trimită din Rusia 100 de săbii, 600 de puști, aruncătoare de mine și bombe⁶⁸. O parte din arme și muniții a fost adusă în Basarabia de Sud încă în luna iulie 1924. Șeful comitetului revoluționar din Achmanghit, Dimitrie Sevacov, arăta în timpul cercetărilor că, cu două luni înainte de rebeliune, au fost aduse la Vâlcov două tunuri demontate, 300 de grenade, 5 săbii, 2 arme demontate, care au fost transportate în satele Nerușai și Cișmea (în document: Nicolaevca) din județul Ismail⁶⁹. În cele două localități au fost descoperite depozite cu o cantitate considerabilă de arme de foc (puști și mitraliere), săbii, grenade, cartușe și material explozibil. După înăbușirea rebeliunii de la Tatar-Bunar, doar în depozitul de arme și muniții din Nerușai din grajdul lui Ivan Robota, au fost găsite „aproximativ 100 arme Lobel, 3 puști mitraliere, cartușe și grenade”⁷⁰.

Astfel, la sfârșitul lunii august 1924 comitetele revoluționare din Sudul Basarabiei erau gata pentru a declanșa o rebeliune generală în regiune, fiind dotate cu toate cele necesare în acest sens și așteptând un semnal din partea „Centrului”. I. Poliakov (Platov) trebuia să întocmească planul de acțiune militară

⁶⁷ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 69-70 și f. 72 [Scrisoarea din 26 august 1924 a lui I. Poliakov (Platov), conducătorul militar al Basarabiei de Sud, adresată lui A. Kliușnikov (Nenin) privind distribuirea armamentului].

⁶⁸ AOSPRM, fond 50, inv. 3, dosar 107, f. 27 (Ordonanța definitivă a procesului participanților la rebeliunea de la Tatar-Bunar, partea I)

⁶⁹ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 14 (Raport de constatare elaborat în baza depozițiilor celor arestați în localitățile din județul Cetatea Albă).

⁷⁰ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 26. De remarcat că sunt mai multe documente de arhivă care atestă descoperirile unor depozite de arme, muniții și explozibil în cantități semnificative. De exemplu, un raport al D.P.S.G. asupra cercetărilor făcute în județul Cetatea Albă releva următoarele: „... în comuna Șaba, județul Cetatea Albă, la Grigore Șapovalenco s-au găsit îngropate într-o ladă 4 kg explozibil, trei mașini infernale, 4 arme, 10 încărcătoare de mitralieră, un revolver, 5 grenade, un telefon de campanie, fitil Bikford (stupile), focoase”. – Ibidem, f. 10).



al operațiunii până la data de 7 septembrie 1924⁷¹, ceea ce îl făcea să insiste ca A. Kliușnikov (Nenin) să prezinte informațiile militare solicitate anterior⁷². Deocamdată acest plan nu a fost găsit în arhive și nu putem ști sigur ce prevedea el, inclusiv data declanșării operațiunii propriu-zise.

Potrivit documentelor de arhivă⁷³, primul atac trebuia să fie dat în ziua de 7 septembrie 1924, în comuna Tatar-Bunar, de către grupul terorist din satul Nerușai, condus de I. Bejanovici (Kolțov, Pugaciov)⁷⁴. Din motive necunoscute, atacul a fost amânat chiar în acea zi⁷⁵. Peste doar patru zile, același grup terorist a comis un atac banditesc asupra localității Nicolaevca din județul Ismail, grăbind astfel declanșarea rebeliunii din Basarabia de Sud.

Rezumat

Studiul de față tratează problema implicării serviciilor secrete sovietice și a Internaționalei Comuniste în organizarea rebeliunii antiromânești din Basarabia de Sud în luna septembrie 1924. Studiul își aduce aportul la o mai bună înțelegere a politicii secrete a Uniunii Sovietice față de România, focusată pe problema Basarabiei. Elementul de bază al acestei politici îl constituia „spionajul activ” care, la general, însemna crearea de către serviciile speciale sovietice pe teritoriul statelor vecine cu U.R.S.S. a unor formațiuni paramilitare în scopul realizării de diversiuni, atentate teroriste și alte acțiuni de subminare, precum și pentru organizarea de rebeliuni sau lovituri de stat. În opinia autorului, evenimentele din septembrie 1924 de la Tatar-Bunar au

⁷¹ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 70 (Scrisoarea lui I. Poliakov (Platov), conducătorul militar al Basarabiei de Sud, către A. Kliușnikov (Nenin), din 23 august 1924, despre distribuirea armamentului și întocmirea planului de acțiune militară).

⁷² ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 69-70 și f. 72.

⁷³ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 20-31 (Copie după Raportul nr. 628 din 24 septembrie 1924 al Regimentului 5 Jandarmi către Corpul de Jandarmi).

⁷⁴ Grupul de bolșevici condus de I. Bejanovici (Kolțov, Pugaciov) avea misiunea de a organiza atacuri banditești asupra localităților din Sudul Basarabiei cu scopul de a teroriza autoritățile române și populația din regiune. Totodată, acest grup terorist avea obligația să obțină prin jafuri mijloacele financiare necesare pentru executarea planului de acțiune, inclusiv pentru plata „băieților lui Platov” care transportau armament. O scrisoare a lui Platov către Nenin relevă clar această funcție a grupului lui I. Bejanovici: „Fiți bun să-mi răspundeți ce face tovarășul Pugaciov cu grupul său pe care l-ați organizat cu scopul ce-l cunosc. Pun această întrebare deoarece ați promis băieților mei să le satisfaceți nevoile și să le dobândiți bani pentru lucru, însă în prezent eu văd altceva. Băieții mei lucrează flămânzi și fac un drum atât de lung [...] Ce face și ce a făcut tov. Pugaciov atunci când i-ați dat însărcinări? Posibil că lucrează ei acolo. Sau totul merge prin buzunare?” – ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 71 (Scrisoare semnată de I. Poliakov (Platov) către A. Kliușnikov (Nenin) despre grupul terorist al lui I. Bejanovici, *alias* Pugaciov sau Kolțov).

⁷⁵ ANIC, fond DGP, dosar 54/1924, f. 26.

fost pregătite de către serviciile secrete sovietice cu concursul Internaționalei Comuniste, prin Federația Comunistă Balcanică. Autorul studiului a folosit un material izvoristic vast, în special numeroase documente nepublicate din arhivele de la Chișinău și București.

Cuvinte-cheie: România interbelică, Basarabia, rebeliunea de la Tatar-Bunar, Uniunea Sovietică, „spionajul activ” sovietic, Internaționala Comunistă, Federația Comunistă Balcanică.